

NGA MAHI

A TE

HUI O TE HAHI MAORI

O TE

TAKIWA O TURANGA,

I TE PIHOPATANGA O WAIAPU,

I TU KI HOROWERA.

NOWEMA 30, TIHEMA 1, 1891.

Turanga:

PRINTED AT THE "HERALD" OFFICE, GLADSTONE ROAD.

1892.

NGA TANGATA O TENEI HUI.

UPOKO : TE PIHOA*

MINITA :

ARCHDN. W. L. WILLIAMS	REV. HERBERT W. WILLIAMS
REV. MOHI TUREI	„ RIHARA TE RANGAMARO
„ MATIAHA PAHEWA	„ MATENGA WAAKA*
„ AREKA WHAREUMU*	„ ERUERA KAWHIA
„ EDWARD JENNINGS*	„ HONE WAITOA
„ RUTENE TE AIHU	

MANGAI REIMANA :

RANIERA TUROA*	Turanga
AHIPENE RANGI*	„
TIPENE TUTAKI*	„
HEMI KEHUKUHU*	„
RUTENE TE ARAHI	Whangara
HARE NOANOA*	„
HORI TOHUNGIA	Tokomaru
ARAPETA POTINI	„
WIKIRIWHI TE PIRI	Whareponga
RIWAI TAOTU...	„
EPINIHA HAUTEIPA	Tuparoa
HAKOPA KAHAWAI	„
TE HATI HOUKAMAU	Te Horo
EPINIHA TAMAAUAHI	„
PAORA HAENGA	Rangitukia
RENATA TAIAPA	„
WIEMU WANOA	Kawakawa
WIEMU TAKEKE	„

*Kihai i tae ki te Hui.

I URU ANO ENEI KI TE HUI.

WIEMU HOUKAMAU	Te Kaha
RENATA TIHORE	„
TE WARIHI ONEWA	Torere
TE KATENE POHOIWI	„

HE TUHITUHINGA

I NGA MAHI A TE HUI O TE HAHI MAORI O TE TAKIWA O TURANGA,
I WHAKAMINEA KI HOROWERA I TE PARIHA O TE KAWAKAWA I TE
30 O NGA RA O NOWEMA, I TE TAU 1891.

NO te 29 o nga ra i mine ai nga tangata o te Hui, me te tangata whenua, ki te karakia ki te Whare-karakia o Te Hunga Tapu: e 42 i tango i te Hapa a te Ariki; i puta hoki te kohikohi o te Ohaohatanga, £0 18s. 10d., mo te perehitanga i nga Mahi a te Hui.

No te 9h. 30m. i te awatea, i te 30 o Nowema ka tae ano ki te Whare-karakia, karangarangatia ana nga ingoa, me te whakao ano enei:—

MINITA: Archdeacon W. L. Williams, Revs. Mohi Turei, Matiaha Pahewa, Rutene Te Aihu, Herbert Williams, Rihara Te Rangamaro, Eruera Kawhia, Hone Waitoa.

MANGAI REIMANA: Rutene Te Arahi, Hori Tohungia, Arapeta Potini, Wikiriwhi Te Piri, Riwai Taotu, Epiniha Hauteepa, Hakopa Kahawai, Te Hati Houkamau, Epiniha Tamaauahi, Paora Te Haenga, Renata Taiapa, Wi Wanoa, Wi Takeke, Wi Houkamau, Renata Tihore, Te Warihi Onewa, Te Katene Pohoiwi.

He kore no te Pihopa i tae mai, i riro ai ko Te Wiremu Atirikona hei Tumuaki; ka kiia hoki e ia kua tu te Hui, ka timataia te mahi ki te Inoi. Muri iho ka whaikorero ia ki te Hui.

WHAI-KORERO A TE UPOKO.

E hoa ma, e nga Minita, e nga Mangai o te Iwi; Te mea tuatahi hei korero maku ki a tatou, ko te ngaronga i roto i a tatou i tenei ra o to tatou Upoko, o te Pihopa. Tera ano ia kei te pouri tahi me tatou i te korenga ona e ahei kia tae mai, i a ia e whakawarea ana e nga mahi o etahi wahi o tona pihopatanga. Tetahi atu pouri o tatou inaianei, ko te ngaronga o etahi atu o nga tangata o tenei Hui, kahore nei e matauria e tatou te take i kore ai e tae mai.

I puta kupu a te Hui i Te Kaha, i te tau ka pahure nei mo te hanga Whare-karakia ki nga wahikiha nei whai Whare-karakia. Ko tetahi mea hoki tenei i nui ai te manawareka o to tatou huihui-nga ki tenei kainga, ki Horowera, ara ko te otinga o tenei whare pai e noho nei tatou. No te 15 o nga ra o Maehe i whakatu-pheratia ai hei Whare-karakia. He nui te huihuinga tangata i

taua ra, i puta hoki te kohikohi i reira, £96 14s. 0d. hei moni whakaoti i etahi mea o te whare-karahia, hei mea whare-minita hoki mo tenei kainga. Ko nga rakau mo taua whare-minita tenei kua u mai; e kore e roa kua oti. He mea tenei e uru katoa ai tatou ki te koa o nga tangata o tenei Pariha, ka takoto nei i a ratou he tauira pai mo te mahi ki etahi atu o o tatou Pariha.

Tena ano tetahi mea hei whakaaturanga maku ki te Hui, ko te kupu i puta nei i te Hui i tera tau mo te Paipera i nga rarangi whaka-marama i kiia nei kia perehitia, i kohikohia hoki he moni iti nei mo te perehitanga. Ko te Kawenata Hou kua timataia te perehi, kua tae tenei ki te 25 o nga Upoko o te Rongo-pai a Matui te wahi kua tukua mai ki konei kia tirotirohia nga he o te perehitanga; kia hoki atu ano ki Ingarani, kia whakatikaia nga mea i he, katahi ka perehitia. Ko te Kawenata Tawhito, kahore ano kia oti te whakanoho nga rarangi, otira kei te mahia ano. E kore e tata wawe te otinga o taua Paipera, otira he mea tika kia puta ta tatou whakapai mo te timatanga o te perehitanga.

He maha nga kupu kua puta i enei tau kua pahure ake nei, kahore ano kia whakaritea. Tetahi mo te whakaaro a te Hahi kia puta ki nga iwi kua kotiti nei ki te karakia pohehe, kia whakahokia mai ki te whakapono ki te Rongo-pai o Ihu Karaiti. Kahore he tikanga o te kupu pai ki te kore e tuaratia ki te mahi. Kua puta te ki a nga Pihopa o tenei motu ratou ko nga Mihanere ki te taha Pakeha o to tatou Hahi kia whakaaroa tenei mahi, he mahi hoki e hangai mai ana ki te aroaro o te Hahi i Niu Tirani, e kore e taea te huri ke ma etahi atu e mahi. Kua whakaae mai te Komiti Mihanere o Ingarani kia homai kia taki £100 i te tau mo nga tau e rua hei whakakaha mo tenei mahi, ki te takoto wawe te £100 a te Hahi i Niu Tirani i tetahi tau, i tetahi tau; koia i whakahaua ai kia anga te Hahi i Niu Tirani, te taha Maori me te taha pakeha ki te kohikohi. Tenei ano ia tetahi wahi o te mahi, ma te Hahi Maori e whakarite. Ko te tu tangata i tika hei kukume mai i aua iwi, ko te tangata Maori. E kakama hoki ratou ki te whakarongo ki te waha Maori i te mea e turi ana ki te waha Pakeha. Heoi, ma te Hahi Maori tena wahi o te mahi, ara te homai tangata hei haere ki te mahi i roto i aua iwi, ma tatou tahi te kohikohi oranga mo nga tangata e tonoa ki taua mahi; ma tatou tahi te inoi tonu ki te Atua kia homai tona Wairua ki a ratou, kia mana ai ta ratou mahi. Tenei ano kei te haereere etahi o nga Minita Maori ki te toro i a ratou, i tae nei hoki a Mohi Turei, minita, ki Maketu, ki Rotorua, ki Tauranga i te hotoke nei; ko etahi hoki o nga minita o te pito whakararo, e haereere pena ana ki roto ki Waikato; otira ko te mea tika kia kauaka e poto noa te wa e mahia ai taua mahi, engari kia motuhia rawatia atu etahi ki reira hei tangata tuturu mo taua

mahi. He tohu ora tenei, ara ko te Hahi kia kakama ki nga mahi penei; ko te ngakau-kore ia ki aua mahi, he tohu mate.

Ma te Atua e homai he wairua whakaaro ki a tatou, kia ata rapua ai e tatou nga mea e tupu pai ai tenei wahi o tana Hahi.

I whakaaria e Mohi Turei, minita, i tautokona e Te Hati Houkamau :—

E whakapai ana te Hui ki te whaikorero a te Tumuaki, he mea atu ano tenei kia whakaae ia kia perehitia i roto i nga mahi a te Hui.

Whakaaetia ana.

I meatia ko Hapata Te Wiremu hei kai-tuhituhi i nga mahi a te Hui.

I whakaaria e Te Hati Houkamau, i tautokona e Mohi Turei, minita :—

He kupu tenei ki te Pihopa me kore e taea e ia te titiro tetahi taimaha nui e paana ki te Pariha o Te Horo i te mea hoki kua mate noa atu tona kai-hautu o tenei waka. Ko te wairua kei te whakatoro mai i tawhiti, nuku mamao ki nga hua i puta i runga i te uaua i puta nui ai te kakawa i te mata o te tangata i marama ai nga tikanga mahi o te Hahi ki tenei takiwa.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Hori Tohungia, i tautokona e Te Hati Houkamau :—

Ko Nikora Tautau kia tukua hei kai-whakaako, ara hei kanohi mo Rev. Matiaha Pahewa.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Hakopa Kahawai, i tautokona e Paora te Haenga :—

Ko Aperahama Tataikoko kia kauaka e puta ki waho o te Pariha o Tuparoa, ina oti tana mahi.

Unuhia ana ki waho.

I whakaaria e Hori Tohungia, i tautokona e Rutene Te Arahi :—

Kia whakaturia he komiti kai-tiaki mo nga moni ohaoha; kia tokotoru nga tangata mo ia pariha, mo ia pariha.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Wi Houkamau, i tautokona e Mohi Turei, minita :—

He tikanga pai kia tere te tuku o nga panui ki nga pariha mamao mo te ra e tu ai te Hui o te Hahi Maori; ki te taea, kia toru marama i mua mai o te tunga o te Hui e tuku panui ai.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Eru Kawhia, minita, i tautokona e Te Hati Houkamau :—

Kia whakatakotoria i roto i tenei Hui, he tikanga kahi mo nga moni e tonoa nei e te Hui kia kohia, kia whai tangata kahi i roto i ia pariha i ia pariha, i roto i ia ono marama, me kahi tonu i runga i te tinana tangata.

Whakaaetia ana.

He patai ki te Tumuaki, na Hakopa Kahawai :—

Kei te marama ranei tetahi tikanga mo te rarururu marena, i te mea ka whanakotia e tetahi tangata te wahine a tetahi, kia peheatia ranei ?

I utua e te Tumuaki.

I whakaaria e Paora Haenga, i tautokona e Renata Taiapa :—

He whakapumau tenei i te kupu i whakaaetia e te Hui i Te Kaha, kia tu ki te Pariha o Rangitukia te Hui o te Hahi Maori a nga ra o Tihema o te tau 1892.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Mohi Turei, Minita, i tautokona e Rutene Te Arahi :—

He manawareka to tenei Hui ki te mea e korerotia nei e te Tumuaki mo te Paipera i nga rarangi whakamarama, kua timataia te perehi mai. He ki hoki tenei kia kaua nga tangata o te Hahi Maori e wareware ki te kahi moni mo taua mea.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Paora Haenga, i tautokona e Hori Tohungia :—

Kia puta he whakaaro ma te Hui nei mo te kura tamariki i nga Ratapu kia whakaukia e tenei Hui ko nga kai-whakaako etahi hei mahi taua mahi.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Hone Waitoa, minita, i tautokona e Paora Haenga :—

Kei te whakaae tenei Hui ki te mahi i korerotia nei inaianei e te Tumuaki, ara i te kukume mai ki roto ki te Hahi i nga iwi Maori kua riro atu nei i nga karakia pohehe kia waiho hei mahi ma te Hahi Maori raua tahi ko te Hahi Pakeha, hei te tangata Maori he tangata mahi ma te tangata Maori hoki e rapu tetahi wahi o te oranga mo aua kai-mahi.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Peta Potini i tautokona e Hori Tohungia :—

Kia puta he kupu whakahau ma tenei Hui ki nga tohunga

o ia pariha, o ia pariha, kia whakahaeretia he kura mo nga pakeke, mo nga tane mo nga wahine.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Mohi Turei, minita, i tautokona e Riwai Taotu :—

He hiahia nei to nga rangatira me nga iwi o te tai whakararo nei kia honohono te haere atu o nga tangata e tonoa ana ki nga takiwa e huhua mai nei nga karakia ke, Heoi, me whakarite e tenei wahi o te Hahi to ratou hiahia nui.

Whakaaetia ana.

Kei konei ka nukuhia ki te 1 o Timema.

I panuitia, i whakapumautia,
1 Tihema, 1891.

W. L. WILLIAMS,
Upoko.

TUREI, 1 TIHEMA, 1891.

No te 8h. 30m. i mine ai ano ki te Whare-karakia o te Hunga Tapu.

I timataia te mahi ki te Inoi; muri iho ka panuitia ka whakapumautia nga tuhituhinga o nga mahi onanahi.

I whakaaria e Arapeta Potini, i tautokona e Renata Tihore :—

He mea pai kia whai pukapuka Whakamakoha nga kai-karakia o ia pariha o ia pariha, hei whakamarama i a ratou ina patai ratou i etahi kupu o te Karaipiture ki te whakaminenga.

Whakaaetia ana.

I whakaaria e Wi Houkamau, i tautokona e Renata Tihore :—

E whakawhetai ana te Hui o te Hahi Maori ki te tunga o te Atirikona hei tumuaki mo te Hui i te mea e ngaro ana te Pihopa. E whakawhetai ana hoki te Hui o te Hahi Maori ki nga tangata o Horowera e manaaki nei i te Hui o te Hahi Maori i oti pai ai nga mahi o tenei Hui.

Kati, kia tau te Rangimarie ki aua kai-manaaki.

E whakawhetai ana hoki te Hui o te Hahi Maori ki te karaka tuhituhi o nga mahi a te Hui o te Hahi Maori i runga i tona kaha, i oti pai ai nga mahi a te Hui.

Whakaaetia ana.

Kei konei ka whakamutua te mahi e te Tumuaki ki te mana-akitanga.

I panuitia, i whakapumautia,
1 Tihema, 1891.

W. L. WILLIAMS,
Upoko.

He moni enei i kohikohia i roto i te Hui.

Mo te perehi Paipera	£2	6	6
Mo te Kareti i Te Raukahikatea ..	1	14	0
Mo te kawē i te Rongo-pai ki nga wahi pouri o tenei motu ..	2	12	6
	£6	13	0

TE TAHUA ORANGA MINITA

O TE TAI RAWHITI O TE PIHOPATANGA O WAIAPU.

I timataia tenei i te tau 1858, he mea whakarite nā te Pihopa kia takoto te £200 a tetahi Pariha, ka uru ai taua Pariha ki taua Tahua. I homai e te Komiti tonu Mihanere £1000; tera atu hoki etahi moni i makaa e te Pihopa ki taua Tahua. Takoto ana i reira te tikanga, mo te whai minita tetahi o nga Pariha ka uru nei ki te Tahua, kia puta i roto i nga hua, e £20 i te tau, hei oranga mo te minita o taua Pariha. No te tau 1874, ka puta i te Hui o te Hahi Maori he kupu, kia kohikohia ano e ia Pariha, e ia Pariha, he Tahua Apiti, kia £200, kia waiho ai nga hua hei whakaranea ake i te oranga mo te minita. No te tau 1878 ka timataia tenei mahi; kua tutuki ta etahi Pariha ki te £200; ko etahi, kei te huarahi tonu e haere ana; ko etahi kahore ano kia timata. I te mea ka noho pani tetahi Pariha i te kore minita, ka riro nga hua o te Tahua Apiti hei whakaranea ano i taua Tahua Apiti. Kua hoki iho inaianei te hua o aua Tahua ki te £6 mo te rau.

Ko te tu tenei o nga Tahua Apiti, e takoto atu nei, i te 30 o Hune, 1891.

	£	s.	d.
To Te Kaha	252	8	3
„ Te Kawakawa	200	0	0
„ Rangitukia	16	0	0
„ Te Horo	100	0	6
„ Whareponga	59	12	2
„ Tokomaru	168	13	9
„ Whangara	233	11	3
„ Turanga	200	0	0

NGA MEA O NGA PARIHA, 1891.

PARIHA.	Minta Maori.	Kai-karakia.	Whare-karakia.	Whare-minita.	KURA RATAPU.			IRIRINGA.		Te hunga i wha- kaukia.	Te hunga tango Hapa.	Marena.	Whakawhetanga Wahine.	Nehunga tupa- paku.
					Kura.	Kai- Whakako	Tamariki.	Pakeke.	Tamariki.					
Te Kawakawa	1	8	2	1	2	3	50	..	13	28	84	7	13	11
Rangitukia	1	12	1	19	..	48	4
Te Horo	1	10	1	9	60
Tuparoa	1	11	2	1	7	9	73	3	..	9
Whareponga	1	9	4	..	2	3	21	..	20	14	111	4	..	10
Tokomaru	1	20	3	1	1	..	12	..	16	6	60	6	..	14
Whangara	1	6	4	2	2	2	16	..	11	..	56	2	3	5
Turanga	1	9	3	36	15	56	6	20	21

